

MAŁGORZATA CHRZAŚTOWSKA

**Kościół o prawach człowieka i miejscu
kobiet w życiu publicznym.
Ewolucja stanowiska**

Przekonanie o wyjątkowej wartości człowieka wśród stworzeń jest obecne w Kościele od początków jego istnienia. Wpływa ono z faktu stworzenia każdej istoty ludzkiej na obraz i podobieństwo Boże i odkupienia przez Jezusa Chrystusa. Stworzenie i odkupienie tworzą wspólnie nadprzyrodzony wymiar wartości człowieka, jego godności¹. Współcześnie, podobnie jak międzynarodowe dokumenty praw człowieka, także dokumenty nauczania społecznego Kościoła, przyjmują fundament godności człowieka oparty na posiadaniu przez niego rozumu i wolnej woli. Jest to wymiar przyrodzony godności ludzkiej. Uznanie godności jako podstawy praw człowieka stwarza możliwość współdziałania Kościoła i społeczności międzynarodowej w zakresie promocji praw człowieka. Dokumenty wydane przez oba podmioty uznają, że z przysługującej mężczyznom i kobietom w równym stopniu godności wynikają ich prawa do udziału we wszystkich dziedzinach życia społecznego. Powyższe stanowisko w odniesieniu do nauczania Kościoła datuje się od II poł. XX w. Wcześniej realizację kobiet widziano jedynie w środowisku domowym, na łonie rodziny. Działalność na forum publicznym była wyłączną domeną mężczyzn.

Nauczanie Magisterium Kościoła przeszło ewolucję w postrzeganiu miejsca i roli mężczyzn i kobiet w życiu społecznym a także w odniesieniu do problematyki praw człowieka w ogóle. Celem niniejszego artykułu jest ukazanie tej ewo-

¹ Jan XXIII: Encyklika *Pacem in terris*, 9—10 (dalej: PT).

lucji w wymienionych wyżej obszarach zagadnień na przykładzie dokumentów Stolicy Apostolskiej i podległych jej komisji. Konsekwencją zmiany spojrzenia na kobiety i obszar realizacji przez nie własnego człowieczeństwa jest nowy feminizm głoszony przez Jana Pawła II i rozwijany przez autorki i autorów chrześcijańskich.

Na ewolucję w podejściu do wyżej wspomnianych zagadnień miał wpływ sam europejski rozwój idei praw człowieka, a także działania szeroko pojętego ruchu kobiet w ostatnich dwóch wiekach. Z racji ograniczonych ram niniejszego artykułu zagadnienia te nie będą jednak szczegółowo omawiane. Słowo Kościół będzie stosowane zamiennie ze zwrotem Magisterium Kościoła.

I. Prawa człowieka w nauczaniu Kościoła

Rozważania odnośnie stosunku Kościoła katolickiego do idei praw człowieka i ich realizacji należy zacząć od XVIII w. – czasu powstawania pierwszych deklaracji tych praw. Stosunek ten w odniesieniu do koncepcji praw człowieka wyrażonej w Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela był krytyczny, chociaż hasła Rewolucji Francuskiej – z której wyrosła Deklaracja – wolność, równość i braterstwo miały korzenie chrześcijańskie. Wyjaśnienie powodów krytycznego odniesienia Urzędu Nauczycielskiego Kościoła do oświeceniowej koncepcji praw człowieka i Deklaracji Francuskiej podaje powstała po Soborze Watykańskim II Papieska Komisja „Iustitia et Pax” w dokumencie *Kościół i prawa człowieka* (1974): *Wielkie przemiany spowodowane przez nowe ideały wolności, postępu i obrony praw człowieka i obywatela, głoszone przez Oświecenie i Rewolucję Francuską (wiek Oświecenia), laicyzacja społeczeństwa, która zeń wynikała jako reakcja na klerikalizm, paląca potrzeba stawienia oporu obojętności, naturalizmowi, a przede wszystkim totalitarnemu i antyklerykalnemu laicyzmowi (liberalnemu w swych koncepcjach, lecz agresywnemu wobec Kościoła i wszelkich form religii) skłaniała często papieży do zajmowania postawy ostrożnej, negatywnej, a czasem wręcz wrogiej i potępiającej². Postawa ta znalazła odzwierciedlenie w dokumentach kościelnych wydanych przez kolejnych papieży tamtych czasów: Piusa VI, Piusa VII, Grzegorza XVI i Piusa IX³. Warto zauważyć, że Kościół krytykował koncepcję praw człowieka, wykluczającą istnienie Boga Stworzyciela, nie zaś idee równości i wolności leżące u podstaw praw człowieka. Stąd w odniesieniu do innego dokumentu pochodzącego z tego same-*

² Papieska Komisja „Iustitia et Pax”: *Kościół i prawa człowieka*, 18 [cały dokument za: „Chrześcijanin w Świecie” (1977) nr 50 s. 5–55. Por. także – T. Mazowiecki: *Chrześcijaństwo a prawa człowieka*. „Więź”. R. 21: 1978 nr 2 s. 10–11.

³ Wykaz tych dokumentów podaje F. M. Mazurek: *Prawa człowieka w nauczaniu społecznym Kościoła (od papieża Leona XIII do papieża Jana Pawła II)*, Lublin 1991 s. 23–25.

go okresu – Deklaracji Niepodległości Stanów Zjednoczonych Ameryki (1776) – stanowisko Kościoła nie było negatywne. Deklaracja Niepodległości była bowiem inspirowana duchem chrześcijańskim, uznawała pochodzenie niezbywalnych praw ludzi od Stwórcy i gwarantowała wolność Kościołowi katolickiemu⁴.

Rozwijana po zakończeniu II wojny światowej chrześcijańska wizja praw człowieka jest odzwierciedleniem ewolucji podejścia Magisterium Kościoła do problematyki praw człowieka. Kościół *potępiając fałszywe prawa, przeszedł od postawy potępiającej do postawy pozytywnej i inspirującej*⁵. Korzysta on z rozwoju kultury społeczno-prawnej na jej aktualnym etapie i przez to wzbogaca swoje własne ujęcie praw osoby ludzkiej. Współcześnie Kościół rozwija ujęcie absolutnych i integralnych praw osoby ludzkiej w ramach katolickiej nauki społecznej⁶. Ewolucja w podejściu do problematyki praw człowieka stała się widoczna w nauczaniu Leona XIII oraz jego następców z początków XX w., zwłaszcza Piusa XI i Piusa XII⁷. Powodem jasnego opowiedzenia się tych dwóch ostatnich papieży za prawami człowieka było zagrożenie ze strony totalitaryzmów XX wieku: komunizmu, nazizmu i faszyzmu⁸.

Problematyka praw człowieka w ujęciu katolickim przeżywa rozkwit od II poł. XX w. – wydania Encykliki *Pacem in terris* Jana XXIII (1963)⁹. Nauczanie to znalazło kontynuację i rozwinięcie w tekstach Soboru Watykańskiego II¹⁰, zwłaszcza w Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* (1965) i Deklaracji o wolności religijnej *Dignitatis humanae* (1965) oraz Pawła VI, głównie w przemówieniu na forum ONZ z 1965 r. i encyklice *Populorum progressio* (1967). Obecność papieża w siedzibie Narodów

⁴ Por. F. M. Mazurek: *Prawa człowieka*, dz. cyt., s. 22–28; F. Compagnoni: *Prawa człowieka. Geneza, historia i zaangażowanie chrześcijańskie*, Kraków 2000 s. 115–117.

⁵ Papieska Komisja „Iustitia et Pax”: *Kościół i prawa człowieka*, 34.

⁶ Por. H. Skorowski: *Rozwój problematyki praw człowieka w myśli społecznej Kościoła. Od Leona XIII do Jana Pawła II*. W: *Ewolucja nauki społecznej Kościoła. Od Rerum novarum do Centesimus annus*. Red. W. Piątkowski. Łódź 1997 s. 64–83.

⁷ Chodzi tu głównie o przemówienia radiowe Piusa XII na Boże Narodzenie 1939 r., 1941 r., 1942 r., 1944 r. oraz na Zielone Świąta 1941 r.

⁸ Pius XI wydał encykliki skierowane przeciw tym reżimom: *Mit Brennender Sorge* (14.III.1937), *Divini Redemptoris* (19.III.1937) i *Nos es muy conocida* (28.III.1937). Por. *Nauka społeczna Kościoła od Rerum novarum do Centesimus annus*. Oprac. F. Biffi. Pelplin 1993 s. 67–70.

⁹ Por. H. Skorowski: *Prawa człowieka od Leona XIII do Jana Pawła II*. „Ład” (15 maja 1988 r.) s. 3 i 14; F. M. Mazurek: *Prawa człowieka w nauczaniu społecznym Kościoła*, dz. cyt., s. 33–91.

¹⁰ Mówi się o „przewrocie kopernikańskim” katolickiej doktryny społecznej w odniesieniu do praw człowieka, zapoczątkowanej Soborem – zob. J. Tischner: *Prawa człowieka z katolickiej perspektywy*. W: HFPC. *Szkoła Praw Człowieka. Teksty wykładów*, z. 1. Warszawa 1998 s. 35.

Zjednoczonych¹¹ była znakiem otwarcia Kościoła na świat i dialog z nim w zakresie ochrony człowieka i przysługujących mu praw, głoszonych przez trwający jeszcze wówczas Sobór Powszechny. Praktykę tę kontynuuje Jan Paweł II. Na forum ONZ już na początku swego pontyfikatu przedstawił obszerny katalog praw człowieka, wspólny wszystkim ludziom¹². Cele społeczności międzynarodowej, oparte na dokumentach ONZ zaliczanych do kanonu praw człowieka, są zbieżne z celami przyświecającymi Kościołowi. Chodzi o ochronę człowieka i jego praw wynikających z przyrodzonej godności. Stolica Apostolska mocno podkreśla powszechność i nierozdzielność wszystkich praw człowieka oraz towarzyszących im obowiązków, a także rozumienie ich w takim duchu, w jakim zostały zapisane w dokumentach międzynarodowych, zwłaszcza w podstawowym z nich – Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka¹³. Takie stanowisko znalazło wyraz szczególnie w dokumentach wydanych przez Jana Pawła II w roku obchodów pięćdziesiątej rocznicy uchwalenia powyższej deklaracji¹⁴. Także w 1998 r. odbył się w Watykanie (1–4 lipca) I Światowy Kongres Duszpasterstwa Praw Człowieka. Zorganizowała go Papieska Rada¹⁵ „Iustitia et Pax”. W toku obrad zastanawiano się nad sytuacją praw człowieka w świecie i nowymi formami działania Kościoła na rzecz promocji tych praw. Uczestnikami kongresu byli duchowni i świeccy¹⁶.

Problematyce godności człowieka i jego praw są poświęcone dwa odrębne dokumenty wydane przez dwie komisje powołane jeszcze przez Pawła VI po Soborze Watykańskim II. Pierwszym z tych dokumentów jest *Kościół i prawa*

¹¹ W 1964 r. ustanowiono stałego obserwatora Stolicy Apostolskiej przy ONZ w Nowym Jorku i Genewie – por. A. M. Solarz: *Ewolucja postawy Stolicy Apostolskiej wobec Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*. „Stosunki Międzynarodowe”. R. 24: 2001 nr 3–4 s. 83.

¹² Por. Przemówienie do ONZ w Nowym Jorku 2 października 1979 r., 13. W: *Dokumenty Nauki Społecznej Kościoła*. Cz. I. Red. M. Radwan, L. Dyczewski, A. Stanowski. Lublin 1987 s. 93.

¹³ Pius XII nie skomentował ogłoszenia tego dokumentu – podawano różne tego przyczyny – natomiast papież Jan Paweł II określa go jako *prawdziwy słup milowy na drodze postępu moralnego ludzkości* – Jan Paweł II: *Przemówienie do Organizacji Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku 2.X.1979 r.*

¹⁴ Jan Paweł II: *Orędzie na XXXI Światowy Dzień Pokoju „Sprawiedliwość każdego człowieka źródłem pokoju dla wszystkich”*. W: *Orędzia Ojca Świętego Jana Pawła II*. T. II. Dodatek. Red. J. Jękot i in. Kraków 1997 s. 740–750; Tenże: *Orędzie na XXXII Światowy Dzień Pokoju „Poszanowanie praw człowieka warunkiem prawdziwego pokoju”*. „L'Osservatore Romano”. Wydanie polskie. R. 20:1999 nr 1 s. 4–8; Tenże: *Przesłanie z okazji 50. Rocznicy Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*. „L'Osservatore Romano”. Wydanie polskie. R. 20: 1999 nr 3 s. 11–12.

¹⁵ Przekształcona z Papieskiej Komisji o tej nazwie decyzją Jana Pawła II (Konstytucja apostolska *Pastor bonus*, 1988). Por. A. M. Solarz: *Ewolucja postawy Stolicy Apostolskiej*, art. cyt., s. 87.

¹⁶ Tamże.

człowieka (1974) wydany przez Papieską Komisję „Iustitia et Pax”, drugi — to *Godność i prawa osoby ludzkiej* (1984) Międzynarodowej Komisji Teologicznej. Dokumenty te systematyzują nauczanie Magisterium Kościoła na temat praw człowieka, ich filozoficznych i teologicznych podstaw, historii rozwoju na gruncie chrześcijańskim, porządkują ich katalog i wskazują elementy duszpasterskie odnoszące się do działań w łonie Kościoła i w świecie. Powyższą tematykę poruszają też Synody Biskupów w dokumentach *Sprawiedliwość w świecie* (1971) oraz *Prawa człowieka i pojednanie* (1974).

W nauczaniu Kościoła istnieje akceptacja dla współczesnego rozumienia praw człowieka, otwartego na poszerzenie o prawa wcześniej nie artykułowane, ale *implicitie* zawarte w już istniejących. Do nich należą prawa reprodukcyjne i seksualne zdefiniowane w dokumencie końcowym Międzynarodowej Konferencji na rzecz Ludności i Rozwoju w Kairze (1994). W opinii Stolicy Apostolskiej pojęcia praw i zdrowia reprodukcyjnego i seksualnego wchodzą w skład integralnej, holistycznej wizji zdrowia osób i sprzyjają ich szeroko pojętemu dobru. Podkreślając potrzebę ich zapewnienia kobietom i mężczyznom, Kościół akcentuje konieczność takiego rozumienia tych praw, które respektowałyby normy moralne (szacunek dla życia i sprzeciw wobec aborcji)¹⁷.

II. Kobiety a prawa człowieka w nauczaniu Magisterium Kościoła

Historycznie biorąc, można znaleźć korelacje między odniesieniem Kościoła do koncepcji praw człowieka istniejących przed XX w. oraz spojrzeniem na kobietę i jej miejsce w Kościele i społeczeństwie. Wspomnianej wyżej krytyce oświeceniowej koncepcji praw człowieka przez Kościół towarzyszył sprzeciw wobec emancypacji kobiet, widzianej jako zagrożenie dla rodziny i samej kobiety¹⁸. Jeszcze na początku ubiegłego stulecia powyższy pogląd znajdował odzwierciedlenie w nauczaniu Magisterium Kościoła. Głosy przemawiające za zrównaniem praw obu płci w życiu społecznym i rodzinnym odbierane były jako zagrożenie dla rodziny, samej kobiety i społeczeństwa. Wyrazem tego była encyklika Piusa XI o małżeństwie chrześcijańskim *Casti connubii* (1930). Papież

¹⁷ Akceptacji dla treści wspomnianych praw i zdrowia oraz innych wymienionych w dokumencie pojęć nie można rozumieć jako zmiany stanowiska Stolicy Apostolskiej w kwestii metod planowania rodziny. W odniesieniu do pojęć pary i jednostki zaznaczono, iż są one rozumiane przez Stolicę Apostolską jako odnoszące się do pary małżeńskiej lub kobiet i mężczyzn tworzących parę małżeńską. *Zastrzeżenia Stolicy Apostolskiej do Dokumentu Końcowego Międzynarodowej Konferencji na temat Zaludnienia i Rozwoju*. „L'Osservatore Romano”. Wydanie polskie. R. 15: 1994 nr 11 s. 48.

¹⁸ O teologicznej antropologii płci historycznie wpływającej na pozycję kobiet w życiu społecznym – zob. E. Adamiak: *Kobieta w Kościołach i wspólnotach chrześcijańskich. Próba syntezy teologicznej*. „Poznańskie Studia Teologiczne”. R. 2001 nr 11s. 96—104.

pisal: *Ci sami nauczyciele fałszu, którzy piśmem i słowem pomniejszają wspaniałą wartość małżeńską wiary i poczucia wstydu, bez skrupułu niszczą ufne i uczciwe podporządkowanie się żony mężowi. Wielu z nich w swej bezczelnej śmiałości twierdzi, że usłużność jednego z małżonków wobec drugiego jest sprzeczna z godnością ludzką, że wszystkie prawa małżonków są równe; a ponieważ są »łamane« przez jedną ze stron żądaniem służebności, przeto, z właściwą im szaloną pychą, głoszą przeprowadzenie lub powinność przeprowadzenia pewnej emancypacji kobiety. [...] Otóż nie taką ma być prawdziwa emancypacja kobiety i jej rozumna oraz godna wolność, która się należy dostojnemu stanowisku chrześcijańskiej kobiety i żony; jest to raczej zepsucie kobiecych talentów i godności matki, a zagłada całej rodziny, gdyż przez nią mąż zostaje pozbawiony żony, dzieci matki, a dom i domownicy troskliwej o wszystko strażniczki. Co więcej, ta fałszywie pojęta swoboda i nienaturalna równość z mężem obraca się na zgubę samej niewiasty*¹⁹.

W niewiele ponad trzydzieści lat później, w Encyklice *Pacem in terris* (1963) Jana XXIII emancypację kobiet ocenia się pozytywnie i uznaje się za fakt oczywisty i dokonany²⁰. Także Sobór dostrzega wzrastającą obecność kobiet w życiu publicznym, odnotowuje ich dążenie do zrównania prawnego i rzeczywistego z mężczyznami i określa je pragnieniem *życia pełnego i wolnego, godnego człowieka*²¹. W 1973 r. Paweł VI powołuje do istnienia Papieską Komisję Studiów o Kobiecie w Społeczeństwie i Kościele. Działała ona do 1975 r., ogłoszonego Międzynarodowym Rokiem Kobiety²². Współcześnie Magisterium Kościoła podkreśla potrzebę gwarancji ze strony państwa w postaci właściwego ustawodawstwa i opieki socjalnej, by zapewnić korzystanie przez kobiety z przysługujących im praw²³. Postuluje się uznanie i prawne zagwarantowanie równej godności kobiet i mężczyzn oraz odzwierciedlenie tego w praktyce społecznej²⁴.

W 2000 r. papież Jan Paweł II przeprosił w imieniu Kościoła za winy wobec

¹⁹ Pius XI: Encyklika *Casti connubii*, r. II, p. 3, Londyn 1945 s. 45—46.

²⁰ Por. PT 41.

²¹ Sobór Watykański II: Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, 9.

²² Por. A. M. Lopez Diaz-Otazu: *Przemilczenia kościelne na temat kobiety*. ComP. R. 13: 1993 nr 6 s. 44; E. Adamiak: *Kobieta w Kościołach i wspólnotach chrześcijańskich*, art. cyt., s. 102.

²³ *Przesłanie Jana Pawła II do Gertrude Mongella, sekretarza generalnego IV Światowej Konferencji Praw Kobiet "It is with genuine pleasure"*, 8. W: *Wybór listów Ojca Świętego Jana Pawła II*. T. 1. Red. P. Słabek i in. Kraków 1997 s. 215 (dalej: *Przesłanie*).

²⁴ Por. Jan Paweł II: *List do kobiet*, 4 (dalej: LK); *Nota informacyjna Stolicy Świętej na temat sytuacji kobiet na świecie na Konferencję w Pekinie*, 35 „Biuletyn KAI” (23 sierpnia 1995 r.) s. 26 (dalej: *Nota*).

kobiet popełnione przez chrześcijan w ciągu wieków²⁵. We wcześniej wydanym *Liście do kobiet* (1995) wyraził ubolewanie, że w ciągu historii synowie Kościoła mieli udział w aktach dyskryminowania kobiet i zapoznawania ich godności jako osób. Wyraził akceptację i podziw dla odwagi i determinacji kobiet domagających się przyznania im podstawowych praw wtedy, gdy uznawano to nawet za grzech²⁶. Jan Paweł II podkreśla wielokrotnie, że *kobiety mają prawo domagać się poszanowania swojej godności. Mają zarazem obowiązek działania na rzecz ochrony godności wszystkich ludzi – tak mężczyzn, jak i kobiet*²⁷.

III. Chrześcijańska wizja realizacji prawa kobiet do udziału w życiu publicznym

Mówiąc o równej godności obu płci jako istot ludzkich podkreśla się, iż nie jest to równoznaczne z tożsamością kobiet z mężczyznami. Byłoby to ze szkodą dla samych kobiet i społeczeństwa jako całości, *znieszczałając lub niszcząc niepowtarzalne bogactwo i wewnętrzną wartość kobiecości*²⁸. W nauczaniu społecznym kładzie się nacisk na uznanie podstawowego powołania kobiety do macierzyństwa²⁹ i takie zorganizowanie życia społecznego i obecności w nim kobiet, by umożliwić im wypełnianie ról żon i matek przy równoczesnym zaangażowaniu społecznym i zawodowym. Te pola działalności powinny się uzupełniać³⁰.

Magisterium Kościoła postuluje dowartościowanie pracy kobiet w domu. Pojawia się apel, by nie tylko uznać poświęcenie kobiety dla rodziny jako pracę potrzebną społecznie jak ta wykonywana w różnych zawodach w sferze publicz-

²⁵ Podczas nabożeństwa w I Niedzielę Wielkiego Postu, 12 marca 2000 r. odczytano słowa: *Módlmy się za wszystkich, których ludzka godność została zraniona, a prawa podeptane; módlmy się za kobiety tak często poniżane i dyskryminowane, i uznajmy, że istnieją formy biernego przyzwolenia, za które winę ponosili również chrześcijanie – Dzień Przebaczenia: Modlitwa powszechna. Wyznanie win i prośba o przebaczenie. VI. Wyznanie grzechów godzących w godność kobiety i jedność rodzaju ludzkiego. „L'Osservatore Romano”. Wydanie polskie. R. 21: 2000 nr 6 s. 44.*

²⁶ Por. LK, 6.

²⁷ Jan Paweł II: *Orędzie na XXVIII Światowy Dzień Pokoju „Kobieta wychowawczynią do życia w pokoju”*, 11. „L'Osservatore Romano”. Wydanie polskie. R. 16: 1995 nr 1 s. 8–10 (dalej: OŚDP XXVIII).

²⁸ Przesłanie, 3.

²⁹ Obok dziewictwa – zob. Jan Paweł II: List apostolski *Mulieris dignitatem*, 17 (dalej: MD). W obu powołaniach kobieta najpełniej się realizuje poprzez miłość i bezinteresowny dar z siebie – MD 7, 10, 18, 20, 30; LK 10.

³⁰ Por. PT 19; Paweł VI: List apostolski *Octogesima adveniens*, 13; Jan Paweł II: Adhortacja apostolska *Christifideles laici*, 51; Jan Paweł II: Adhortacja apostolska *Vita consecrata*, 58 (dalej: VC); OŚDP XXVIII 9; Jan Paweł II: Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*, 23 (dalej: FC).

nej³¹. Magisterium postuluje wynagrodzenie za spełnianie powołania macierzyńskiego³². Praca kobiet nad wychowaniem młodego pokolenia przynosi korzyści całemu społeczeństwu, dając mu jednostki moralnie i społecznie dojrzałe³³.

Małżeństwo i rodzina pozostają podstawowym powołaniem kobiety i mężczyzny we współczesnym nauczaniu Kościoła³⁴. Rodzina powinna cieszyć się opieką ze strony państwa, gdyż jest podstawą istnienia społeczeństwa. Zagwarantowane winno być uznanie jej tożsamości i podmiotowości przez społeczeństwo³⁵. Tak jak kobiecie³⁶, także rodzinie³⁷ zostały poświęcone odrębne dokumenty.

Na określenie aktywnej obecności kobiet we współczesnym świecie Jan Paweł II używa pojęcia nowy feminizm. Nazwa ta nie jest przypadkowa. Papież świadomie nawiązuje do funkcjonującego w literaturze pojęcia feminizm. Nie negując pozytywnych osiągnięć historycznego ruchu kobiet, chce go szerzej i głębiej rozumieć, unikając zarzucanego feminizmowi maskulinizmu – błędu naśladowania przez kobiety męskich wzorców działania. Jan Paweł II mówi o szczególnej roli kobiet w tworzeniu nowej kultury służącej życiu. W tym dziele kobiety mają stać się promotorkami »nowego feminizmu«, który nie ulega pokusie naśladowania modeli »maskulinizmu«³⁸, ale umie rozpoznać i wyrazić autentyczny geniusz kobiecy we wszystkich przejawach życia społecznego, działając na rzecz przezwycięzania wszelkich form dyskryminacji, przemocy i wyzysku³⁹. Zdaniem Papieża geniusz kobiecy jest obecny w relacjach międzyludzkich, głównie w rodzinie przez wypełnianie przez kobiety roli siostry, żony, matki.

³¹ Por. FC 23.

³² Por. Jan Paweł II: *List do rodzin*, 17 (dalej: LR); Jan Paweł II: Encyklika *Laborem exercens*, 19; *Nota*, 22.

³³ Por. LR 15.

³⁴ Por. LR 18.

³⁵ Por. LR 17.

³⁶ Por. cytowane wyżej: List apostolski *Mulieris dignitatem* (1988), *List do kobiet* (1995), *Orędzie na Światowy Dzień Pokoju 1995*, *Przesłanie Jana Pawła II do Gertrude Mongella, sekretarza generalnego IV Światowej Konferencji Praw Kobiet "It is with genuine pleasure"* (1995).

³⁷ Cytowany już *List do Rodzin* (1994) oraz ogłoszona przez Stolicę Apostolską *Karta Praw Rodziny* (1983).

³⁸ Tego określenia, obecnego w analizach feministycznych, Jan Paweł II używa częściej – zob. LK 5.

³⁹ EV 99; VC 58. W tym duchu zwracał się do kobiet już wcześniej. W homilii do młodych podczas pielgrzymki do Brazylii powiedział: *Dziewczęta niech starają się odnaleźć prawdziwą kobiecość, autentyczną realizację kobiety jako osoby ludzkiej, jako integralnej części rodziny i społeczeństwa, uczestnicząc w nich z pełną świadomością i zgodnie ze swymi cechami charakterystycznymi. Kościół głosi młodym orędzie pełnego wyzwolenia* – „L'Osservatore Romano”. Wydanie polskie. R. 2: 1980 nr 8 s. 13.

Jego najdoskonalszym wzorem jest Maryja — oddana służbie Bogu i ludziom w bezinteresownej miłości⁴⁰. Mówiąc o godności kobiet, Jan Paweł II wymienia ich zdolności, profesjonalizm, inteligencję i bogactwo wrażliwości. Zwraca uwagę, że te cechy były często pomijane w odniesieniu do kobiet. Kobiety oceniano, i zdarza się to jeszcze obecnie, głównie przez pryzmat wyglądu zewnętrznego⁴¹. Z tej przyczyny Papież kieruje apel o *uświadomienie sobie przez wszystkich na nowo godności kobiety*⁴².

Papieski apel o tworzenie nowego feminizmu znajduje wyraz w refleksji auterek chrześcijańskich. Wymieniają one kilka elementów, które ich zdaniem powinny wchodzić w skład tego pojęcia. Pierwszym z nich jest wrażliwość na wszystkie sytuacje zagrażające życiu ludzkiemu: aborcję, eutanazję, działania wojenne oraz troska o potrzebujących: osoby starsze, chore, opuszczone, pokrzywdzone, imigrantów i uchodźców. W nowym feminizmie powinno się uznawać konieczność, i to już w praktyce ma miejsce, pokonywania przez kobiety żony i matki barier kulturowych, prawnych i ekonomicznych w funkcjonowaniu ich rodzin. Punktem wyjścia tego feminizmu ma być faktyczne lub potencjalne macierzyństwo kobiet⁴³. Na tym polu ważną rolę ma do odegrania państwo przez odpowiednie ustawodawstwo sprzyjające wypełnianiu przez rodziny ich funkcji i pomoc kobietom w łączeniu zadań macierzyńskich i zawodowych. W wymiarze kulturowym nowy feminizm ma służyć promocji kobiety i życia pojmowanego w jak najszerszym sensie⁴⁴.

W myśl nowego feminizmu obie płci powinny dzielić *odpowiedzialność za tworzenie kultury życia*⁴⁵. Więcej kobiet niż dotychczas winno poczuwać się do obowiązku aktywności w życiu społecznym, by uczestniczyć w stanowieniu sprawiedliwych praw dla obu płci⁴⁶.

⁴⁰ Por. LK 9, 10, 11, 12; MD 30; VC 58.

⁴¹ Por. LK 3.

⁴² LK 6.

⁴³ Zob. J. H. Matlary: *Nowy feminizm. Kobieta i świat wartości*. Poznań 2000 s. 12. Macierzyństwo jest uznawane za podstawowe powołanie kobiety. Jednak *nie należy na kobietę patrzeć zawsze przez pryzmat kobiecości, pamiętając, że jest przede wszystkim człowiekiem* – M. Braun-Gałkowska: *Duszpasterskie aspekty psychologii kobiet*. W: *Wybrane zagadnienia z psychologii pastoralnej*. Red. Z. Chlewiński. Lublin 1989 s. 130. Kobiecość, według cytowanej autorki, jest *„sposobem zachowania się człowieka – uwarunkowanym wrodzonością, ale kształtującym się pod wpływem sytuacji społecznych* – Tejże: *Duszpasterskie aspekty psychologii kobiet*, art. cyt., s. 127.

⁴⁴ Por. M. O'Brien Steinfelds: *Trudności nowego feminizmu* „Więź”. R. 41: 1998 nr 1 s. 88.

⁴⁵ Tamże, s. 88–89. A. M. Glendon mówi przy tej okazji nie o jednym nowym feminizmie – zob. Tejże: *Spojrzenie na nowy feminizm*. „Więź”. R. 41: 1998 nr 1 s. 75–76.

⁴⁶ Por. A. M. Glendon: *Feminizm i rodzina – małżeństwo nierozdzielne*. „Więź”. R. 41: 1998 nr 5, s. 99–100.

Trzecią cechą podawaną na określenie nowego feminizmu jest otwarcie na współpracę z szerszymi kręgami ludzi niż tylko katolicy. W pierwszym rzędzie widzi się możliwość współdziałania z feministkami i pozytywnie ocenia dorobek feminizmu w zakresie przyznania kobietom praw i możliwości działania w życiu publicznym⁴⁷.

Nowy feminizm, w opinii autorek piszących o nim, powinien być feminizmem realistycznym i radykalnym, obejmującym zasięgiem wszystkich ludzi, w każdej sferze ich działalności i dziedzinie życia. W tak rozumianym feminizmie zawarty jest postulat kulturowej transformacji, zgodnie z apelem Jana Pawła II o budowę nowej cywilizacji życia i miłości⁴⁸.

Pojęcie nowego feminizmu powoli przyjmuje się w Kościele i staje się przedmiotem refleksji różnych autorów⁴⁹. W 2000 r. w Rzymie zorganizowano międzynarodowy kongres „Nowy feminizm na nowe tysiąclecie”⁵⁰. Ukazuje się coraz więcej pozycji poświęconych historycznemu i współczesnemu miejscu i roli kobiet w społeczeństwie i feminizmowi⁵¹.

⁴⁷ Nie określa się, o jaki nurt feminizmu może chodzić. Mówi się ogólnie o starych feministkach i starym feminizmie – M. O'Brien Steinfelds: *Trudności nowego feminizmu*, art. cyt., s. 81, 89. Wspomniana wcześniej A. M. Glendon przestrzega przed możliwością fałszywych rozwiązań przy próbach zaradzenia problemom kobiecym proponowanych przez feminizm – Tejże: *Spojrzenie na nowy feminizm*, art. cyt., s. 75.

⁴⁸ Por. Tamże, s. 74, 76–77.

⁴⁹ Por. E. Adamiak: *Czy możliwy jest feminizm chrześcijański?* W: *Feminizm. Kobięcy aspekt kultury. Materiały z sesji popularnonaukowej Klubu Myśli Humanistycznej z 12 marca 2001*. Red. A. Regiewicz. Zabrze 2001 s. 76–87; E. Nazarko: *Czy w Kościele katolickim jest miejsce dla feminizmu?* W: *Polskie oblicza feminizmu. Materiały z konferencji Polskie oblicze feminizmu. Uniwersytet Warszawski 8 marca 1999 roku*. Red. W. Chańska, D. Ulicka. Warszawa 2000 s. 151–159. W czasopiśmie „Więź” (nr 1/1998 r.) oprócz cytowanych wyżej artykułów znalazły się też inne poświęcone kobiecie i feminizmowi oraz dyskusja: *Nowy etap feminizmu czy powrót do źródeł stworzenia?* (tamże, s. 20–39).

⁵⁰ Zob. L. Salle: *Feminizm i feminizmy*. „Sprawy Rodziny”. R. 2000 nr 53 s. 104–113 oraz inne artykuły z obrad tego kongresu. Ten numer czasopisma zatytułowano „Nowy feminizm”.

⁵¹ Oto niektóre z nich. Są to tłumaczenia: N. Échivard: *Kobieta, kim jesteś?*. Poznań 1987; P. Evdokimov: *Kobieta i zbawienie świata*. Poznań 1991; G. Blaquièrre: *Łaska bycia kobietą*. Kraków 1993; J. Croissant: *Kobieta. Kapłaństwo serca*. Poznań 1998; E. Stein: *Kobieta. Jej zadanie według natury i łaski*. Tczew-Pelplin 1999; L. Cian: *Kobieta – osoba twórcza i niepowtarzalna*, dz. cyt. Ukazują się też pozycje polskich autorów: K. Wiśniewska-Roszkowska: *Feminizm zreformowany*. Wrocław 1993; J. Salij: *Dwa modele feminizmu*. „Znak”. R. 47: 1995 nr 8 s. 88–95; M. Cisło: *W poszukiwaniu teologii kobiety*. „Ateneum Kapłańskie”. T. 110: 1988 nr 474 s. 180–193 oraz inne artykuły w tym numerze poświęcone kobiecie; M. A. O'Neill: *Emancypacja kobiet w kościele i społeczeństwie*. „Ethos”. R. 8: 1995 nr 1 s. 138–143; L. Dyczewski: *Kobieta w rodzinie i społeczeństwie*. „Ethos”. R. 8: 1995 nr 1 s. 89–108 oraz inne artykuły w tym numerze poświęcone kobiecie. Wydano również materiały z dwóch międzynarodowych kongresów: *O godność macierzyństwa*. Red. M. Wyszyńska, A. Lisiewicz. Warszawa 1998 oraz *O godność ojcostwa*. Red. E. Kowalewska. Gdańsk 1999.

Podsumowując powyższe rozważania na temat ewolucji nauczania Kościoła odnośnie do praw człowieka należy stwierdzić, iż zmiana przebiegała równolegle na dwóch płaszczyznach: praw człowieka i kobiet. Płaszczyzny te są ściśle związane. Początkowej rezerwie Kościoła wobec koncepcji praw człowieka towarzyszył sprzeciw w odniesieniu do społecznego zaangażowania kobiet. Głębsze akcentowanie w XX w. wymiaru przyrodzonego i nadprzyrodzonego godności obu płci jako podstawy praw człowieka, zaowocowało uznaniem prawa do realizacji tej godności na równych zasadach w życiu społecznym. Magisterium Kościoła mocno akcentuje przy tym potrzebę uwzględnienia w ustawodawstwie łączenia przez kobiety zadań macierzyńskich i zawodowych oraz prawnego uznania i finansowej gratyfikacji dla kobiet poświęcających się wyłącznie powołaniu macierzyńskiemu.

Swoistą odpowiedzią Kościoła na zmiany społeczne ostatnich dwóch wieków jest nowy feminizm. Nazwa jest z jednej strony nawiązaniem do pozytywnych osiągnięć ruchu kobiet, z drugiej strony wskazuje, iż feminizm proponowany przez Papieża jest inny w stosunku do istniejącego (w domyśle: starego)⁵², akcentuje on odrębność powołań obu płci i wezwanie do współdziałania we wszystkich dziedzinach życia.

⁵² W rzeczywistości nie można mówić o jednym feminizmie – jest ich wiele – choć potocznie tak się czyni.

